

Gyűrűfű szitakötő (Odonata) faunája a Biodiverzitás Napok gyűjtései alapján

TÓTH SÁNDOR

H-8420 Zirc, Széchenyi u. 2., Hungary, e-mail: flycatcher@vnet.hu

TÓTH, S.: *Dragonfly fauna (Odonata) based on the Biodiversity Days at Gyűrűfű.*

Abstract: In the course of 2006-2007, the author carried out an investigation on the dragonfly fauna on the surrounding Gyűrűfű in the framework of the Biodiversity Days. Altogether 24 species were recorded from the sampling area that was about 1 km² with two brooks and drying up marsh. The most important species is *Cordulegaster heros* Theischinger, 1979, a strictly protected and Natura 2000 species. *Coenagrion ornatum* (Sélys-Longchamps, 1850) and *Orthetrum brunneum brunneum* (Fonscolombe, 1837), protected species were also found. *Pyrhosoma nymphula interposita* Varga, 1968 is important from faunistical and zoogeographical point of view.

Keywords: Biodiversity, Hungary, Gyűrűfű, dragonfly fauna, *Cordulegaster heros*

Bevezetés

A szitakötők ősi rokonaik jelenlegi képviselői. Kételtű rovarok, lárváik vízben élnek, a kifejlett szitakötők szárazföldiek. A Zygoptera alrendbe tartozó egyenlőszárnyúak, más nevükön kisszitakötők, többnyire gyenge repülők, tenyészőhelyüktől általában nem távolodnak el messzire. Az Anisoptera alrendbe tartozó egyenlőtlen szárnyú vagy nagy-szitakötők többségükben kiváló repülők, fejlődési helyüktől gyakran igen nagy távolságokra elkóborolnak. Imágóik és lárváik egyaránt ragadozók.

A 65 ismert hazai fajjal képviselt szitakötők a legjobban feldolgozott rovarcsoportok közé tartoznak. Ennek ellenére akadnak még kisebb-nagyobb olyan területek, ahonnan eddig nem rendelkezünk adatokkal. Közéjük tartozik Gyűrűfű környéke is. Ez annál inkább érdekesnek mondható, mivel a Zselic és különösen a szomszédos Mecsek faunája viszonylag jól kutatott.

A Mecsekből már régóta ismert az egyetlen hazai fokozottan védett, 100 ezer forint eszmei értéket képviselő ritka hegyiszitakötő (*Cordulegaster heros* Theischinger, 1979) előfordulása. A Zselicben, Lipótfá környékén, 2005-ben sikerült megtalálni a fajt. Bár ennek alapján feltételezhető volt, hogy a Zselic más kisvízfolyásaiban is előfordulhat, arra nem gondoltunk, hogy 2 évvel később éppen Gyűrűfűn, a Biodiverzitás Napi programnak köszönhetően sikerül rábukkanni. A szitakötők szempontjából csupán e faj új élőhelyének kimutatása alátámasztja a Biodiverzitás Nap megszervezésének jogosultságát, mivel nagyon kicsi a valószínűsége, hogy egyébként szitakötőkkel foglalkozó szakember felkereste volna az eléggé "eldugott" területet.

Egyben fontos, hogy az értékes élőhely jövőbeni fennmaradása is biztosítva legyen. Ne történhessen a területen a szitakötők életét negatív módon befolyásoló emberi tevé-

kenység, műszaki beavatkozás, vízszennyezés, mivel lárváik különösen érzékenyen reagálnak a tenyészőhelyek minőségében bekövetkező változásokra, az élőhelyük diverzitásának csökkenésére.

Anyag és módszer

Gyűrűfű közvetlen környéke vizes élőhelyek tekintetében viszonylag szegényes területnek minősíthető. A település nyugati oldalán húzódó völgy felső részén fakadó kisebb, részben inkább csak szivárgó források környéke többé-kevésbé mocsaras, nádas, sásos, kissé zombékos. Csapadékosabb években kisebb mértékben szitakötők fejlődésére is alkalmas. Az innen eredő, lényegében mesterséges medrű kisvízfolyás aszályosabb időszakokban elapad, legfeljebb szakaszosan marad meg benne a víz. Azonban így is biztosítja néhány igénytelenebb szitakötő lárvájának fejlődését. A völgy alsó részén húzódó gát fölött ugyancsak időszakosnak nevezhető kisebb sásos, zombékos mocsár alakult ki. Ebben kedvező feltételek esetén viszonylag sok szitakötő faj lárvája fejlődhet. Egyéb vízben fejlődő csoportok szempontjából is jó lenne valamilyen formában biztosítani a mocsár állandó vízellátását. Az említett mocsáron kívül előfordulnak a területen kisebb-nagyobb tömpölyszerű, részben állandó vízborítású élőhelyek. Ezeket valószínűleg elsősorban talajvíz táplálja. Mivel hozzájárulnak a szitakötő fauna fennmaradásához, célszerű lenne kimélyíteni és esetleg bővíteni is őket.

A kis település tengelyében húzódó völgy alsó részének állandó vízfolyása, a Sándor-árok, a szitakötők szempontjából különösen fontos élőhely. Bár ez már kívül esik a Biodiverzitás Nap kijelölt területén, viszont ott él a kiemelt jelentőségű ritka hegyiszitakötő (*Cordulegaster heros*) lárvája.

A szitakötő fauna kutatása nem igényel különleges eszközöket, legfeljebb speciálisnak nevezhető módszert, a lárvabőr gyűjtést. Az imágók megfogására a rovarászok által használt lepkeháló, a lárvák gyűjtésére egy átlagos vízi háló szükséges. A gyűjtőmunka során figyelemmel kell lenni arra, hogy viszonylag sok szitakötő taxon törvényesen védett. Az e kategóriába tartozó fajokat engedély nélkül gyűjteni nem szabad. A védettség vonatkozik a lárvákra is.

Kellő gyakorlat és fajismeret megszerzése után, a taxonok jelentős részét biztonsággal felismerhetjük a terepen. Ezért Gyűrűfűn is csak kivételesen volt indokolt állatot befogni, illetve ha mégis, akkor a szükséges vizsgálat elvégzése után szabadon lehetett engedni őket. Emellett a szitakötő kutatás különösen "humánus" módszerének, az üres lárvabőr (exuvium) gyűjtésének a lehetséges mértékben való előtérbe helyezésére is sor került.

A szitakötők meghatározása ASKEW (1988), BENEDEK (1965), STEIMANN (1964, 1984) és ÚJHELYI (1957) munkáiban található kulcsok és leírások segítségével történt. Nevezéktan tekintetében, kisebb változtatásokkal DÉVAI (1978) munkája szolgáltatta az alapot.

Eredmények és értékelés

A két Biodiverzitás Nap (2006-2007) keretében összesen 24 szitakötő faj (12 Zygoptera és 12 Anisoptera) előfordulását sikerült igazolni a területen. Ez a 65 ismert hazai faj több mint egy harmadát, kerekén 37%-át jelenti. Összességében talán nem nevezhető soknak, de figyelembe kell venni a kis területet és a vizsgálatra fordított viszonylag rövid időt, valamint feltételezhető, hogy a 24 faj bizonyára nem jelenti a teljes faunát.

Kétségtelen, hogy a kimutatott fajok többsége vizes élőhelyeken többnyire mindenféle gyakori, természetvédelmi szempontból mégis jelentősek. A helyi fauna értékét növeli az előkerült 3 védett taxon, melyek közül kiemelhető az egyetlen hazai fokozottan védett, 100 ezer forint eszmei értékű ritka hegyiszitakötő (*Cordulegaster heros*), valamint a Natura 2000-es díszes légivadász (*Coenagrion ornatum*). A harmadik védett fajon a pataki szitakötőn (*Orthetrum brunneum*) kívül különösebb ritkaságról nem számolhatunk be. Talán még a vörös légivadász (*Pyrrhosoma nymphula*) viszonylag erős populációja érdemel külön említést, mivel ennek a Zselicből aránylag kevés adatát ismerjük.

Jelentősége miatt külön foglalkozunk röviden a *Cordulegaster heros* bemutatásával. Magyarországon a hegyiszitakötők (Cordulegastridae) családjának 2 faja fordul elő. A gyakoribb hegyiszitakötő (*Cordulegaster bidentatus* Sélys-Longchamps, 1843) lelőhelyeit a Soproni-, a Kőszegi- és a Zempléni-hegységéből, a Bakonyból, valamint a Mátrából ismerjük. A ritka hegyiszitakötőt (*Cordulegaster heros*) korábban a Soproni-hegységéből, az Őrségből és a Mecsekéből tartottuk nyilván. Az elmúlt években felfedezett zselici lelőhelyei részben mintegy folyamatosságot jelentenek a faj Nyugat-magyarországi-peremvidéken és a Mecsekben való előfordulása között. Egyáltalán nem zárható ki, hogy kisebb populációja jelen van Zalában vagy akár Külső-Somogyban is.

A *Cordulegaster heros* törzsalakjának nagyon kicsi az elterjedési területe. Magyarországon kívül csak Ausztriában, Horvátországban és Szlovéniában fordul elő. Korábban ismert élőhelyei alapján hegyvidéki (montán) fajnak tekintették. Az őrségi és zselici előfordulása ennek ellentmond. Mintegy 4-5 évig fejlődő lárvája domb- és hegyvidéki, állandó jellegű tiszta kisvízfolyásokban, főleg a csermelyek és patakok erdei árnyékos és köves szakaszaiban találja meg létfeltételeit. Élőhelyének kiszáradását nem viseli el. Mivel kiemelt természeti értéket képviselő szitakötő, élőhelye is fokozott védelemre szorul. Feltétlenül meg kell akadályozni élőhelyén a tarvágást, a vízszennyezést, valamint az esetleges durva mederrendezést. A ritka hegyiszitakötő gyűjtése kizárólag az Országos Környezetvédelmi Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség engedélyével történhet.

A kimutatott fajokat táblázatos formában mutatjuk be, melyben szerepel a védettség, a Natura 2000-res kategóriába való tartozás, továbbá az évenkénti kimutatás.

Köszönetnyilvánítás

A szerző e helyen is köszönetét fejezi ki Kovács Tibornak a Biodiverzitás Nap megszervezéséért, valamint a kutatómunkában való részvétel lehetőségéért. A Fridrich család a gyűrűfűi hangulatos Lovastanyán való kedves vendéglátásért, Ábrahám Levente a dolgozat megjelentetéséért érdemel köszönetet.

1. táblázat: Gyűrűfűről a Biodiverzitás Nap alkalmából kimutatott szitakötő fajok

Sor-szám	Fajnév	védett	Natura 2000	2006	2007	2006-2007 együtt
	ZYGOPTERA alrend					
1.	<i>Calopteryx splendens</i> (Harris, 1782)				×	×
2.	<i>Coenagrion ornatum</i> (Sélys-Longchamps, 1850)	×	×		×	×
3.	<i>Coenagrion puella puella</i> (Linné, 1758)			×	×	×
4.	<i>Coenagrion pulchellum interruptum</i> (Charpentier, 1825)				×	×
5.	<i>Enallagma cyathigerum</i> (Charpentier, 1840)			×		×
6.	<i>Ischnura elegans pontica</i> Schmidt, 1938			×	×	×
7.	<i>Ischnura pumilio</i> (Charpentier, 1825)				×	×
8.	<i>Lestes barbarus</i> (Fabricius, 1798)			×	×	×
9.	<i>Lestes sponsa sponsa</i> (Hansemann, 1823)			×		×
10.	<i>Platycnemis pennipes pennipes</i> (Pallas, 1776)				×	×
11.	<i>Pyrrosoma nymphula interposita</i> Varga, 1968			×	×	×
12.	<i>Sympetma fusca</i> (Van Der Linden, 1823)			×	×	×
	ANISOPTERA alrend					
13.	<i>Aeshna affinis</i> Van Der Linden, 1820				×	×
14.	<i>Aeshna mixta</i> Latreille, 1805			×		×
15.	<i>Anax imperator imperator</i> Leach, 1815			×		×
16.	<i>Cordulegaster heros</i> Theischinger, 1979	×	×		×	×
17.	<i>Libellula depressa</i> Linné, 1758			×	×	×
18.	<i>Orthemum brunneum brunneum</i> (Fonscolombe, 1837)	×			×	×
19.	<i>Orthemum cancellatum cancellatum</i> (Linné, 1758)			×		×
20.	<i>Sympetrum flaveolum flaveolum</i> (Linné, 1758)				×	×
21.	<i>Sympetrum meridionale</i> (Sélys-Longchamps, 1841)				×	×
22.	<i>Sympetrum sanguineum sanguineum</i> (Müller, 1764)				×	×
23.	<i>Sympetrum striolatum striolatum</i> (Charpentier, 1840)			×		×
24.	<i>Sympetrum vulgatum vulgatum</i> (Linné, 1758)			×	×	×
Összes faj		3	2	13	18	24

Irodalom

- ASKEW, R. R. 1988: The dragonflies of Europe. - Harley Books, Colchester, 291 pp.
- Benedek P. 1965: Adatok a Tapolca-patak és környéke rovarfaunájához III. Odonata II. - Folia entomologica hungarica 18: 39-76.
- DÉVAI GY. 1978: A magyarországi szitakötő (Odonata) fauna taxonómiai és nőmenklatúrai revíziója - A debreceni Déri Múzeum 1977. évi Évkönyve: 81-96.
- STEINMANN H. 1964: Szitakötő lárvák - Larvae Odonatorum. In: Fauna Hungariae V/7. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 50.
- STEINMANN H. 1984: Szitakötők - Odonata. In: Fauna Hungariae V/6. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 111.
- TÓTH S. 2006b: A ritka hegyiszitakötő (*Cordulegaster heros* Theischinger, 1979) előfordulása a Zselicben - Natura Somogyiensis 9: 141-144.
- ÚJHELYI S. 1957: Szitakötők - Odonata. In: Fauna Hungariae V/6. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 44.